

Ishill umanistul

Petru Manoliu

1 ianuarie 1933

Tie, prietene cu nume ascuns, aceste gânduri închinat lui Ishill; numele tău trezește prea multă ură, deoarece înseamnă numai dragoste între oameni.

Să definim universul uman ca o fiziologie a spiritului, o geometrie vie, care crește odată cu însingurarea noastră, care este, poate, însăși însingurarea și în a cărei inimă, avară și totuși atât de tandră, încât devine expresie, ne ascundem secretul, înțelesul nostru pentru care trăim să-l înțelegem, absurdul în piscul căruia ne așteptăm parcă pe noi înșine din ideal, ca pe un călător cu pasul oprit între neant și îndoială. Aș vrea să se cuprindă odată durerea omului, închipuit cândva în ghemul timpului prin faptul că e primul și ultimul păianjen care a tăiat firul, inventând spinarea punții peste goluri și libertatea care îl apără de moarte. Trăim numai ca o împotrivire în contra morții nu ca o lege a vieții. Nimeni, afară de om, în natură, nu se apără de moarte. Instinctul de conservare este o economie în vederea implacabilei umilinți de la sfârșit, când totul îți arată clar, desăvârșit și insultător că viața nu prețuiește decât ca un îngărășământ al morții. Animalul este viu în măsura în care moartea îi aduce, răcoritor, cerul în unda fântânei și-l alătură de prundișul stelar, în fundul timpului ca într-un mâl de iaz. Animalul nu vrea să fie tipar; el rămâne o eternă pastă mulată pe clipe, pe ore, mânat de crepuscul către beznă, împăcat de-a fi ultima vestigie din paradisul începuturilor.

Don Quijote se întreba, etern și trist: „Cum să ascunzi un om?“ Mă gândesc, oprit în fața acestei veșnice caricaturi, adică esență umană, cum să inventezi o libertate nouă? Și de ce? Și nu-mi pot răspunde împăcat, decât gonind după goana acestui animal singur și care se ascunde în sine, de moarte. Ignorez voit, acum, tot ce s-a inventat dincolo, între soare și viață. Fug din acest ultim instinct de conservare închipuit contra panicii cosmice, și care este colectivitatea. Uit gestul în comun și limbajul și atenuările și nivelările și morțile între vii... Mă opresc la omul care creează propria-i libertate pentru a nu dispărea, pentru a se apăra de viermele hărăzit să-l roadă, să-lucidă pentru a-i da prețul de a fi văzut lumina. Se petrece în trupul poleit de panică o întoarcere către tine. Te cauți și îngrijești ca un frate... Ești bolnav de viață și nu vrei să intri în neant, rostogolit de-a valma cu sorii orbi și descompunere. Tot ce există în afara ta nu e decât închipuirea veselă a întinericului care-ți aburește oasele și-ți încheie chipul pentru o mască asemenea tuturor. „Cum să ascunzi un om?“ Cum și unde poți scăpa de moarte? De ce să nu numim viață numai aceea ce ne duce spre moarte?

Libertatea cuprinde atâta milă față de noi înșine! Și refugiu pe care ți-l inventezi e atât de tandru! Te ai numai pe tine însuși. Strat de lut, gol și poate nevinovat de eroarea de-a te apăra... Sau cine știe? poate creat pentru a păcătui, pentru a repeta pe cel dintru început al cărui refugiu este creația...

Omul imită miniatura, se imită pe sine. Și miniatura nu este decât universul vieții, intimitatea ta, secretul tău. Acolo, în miez de azimă, care este tot ce-a putut rămâne, inventezi obișnuințe și chipuri și dureri și alte bucurii. Le șlefuiști și le arzi în cuptorul de sub coastă și inimă, și le aranjezi pe etajerele privirei, pentru ca să nu fii singur... De ce n-am crede că, tot ceea ce oamenii numesc artă, s-a născut dintr-o nevoie a omului de a se ascunde de moarte, de-a da o apărare vieții și deci de-a o sustrage legii care o fixează ca pe un simplu spectacol al adâncului?

Ce sens mai are tehnica, în acest caz? Tot ce faci tu îi pentru a te apăra poate fi imitat? Dar aceasta e înțelesul meschin: întreaga ta durere s-a redus la câteva expresii, libertăți, limite. Dincolo, pentru tine, e neant, chiar dacă universul mare își rotește zodiile. Tu ai unul al tău. O miniatură de atâtea ori mai prețioasă decât colosul de vis-a-vis, de câte ori moartea a devenit viață pentru viață și e imitată.

Ishill este un emigrant român în America. A plecat acum 24 ani, din Botoșani unde, spune el într-o scrisoare: „eram unul din zețarii tipografiei Segal-Marcu și unde se tipărea *Curierul Român*” (Scrisoarea din 22.VIII.932). Trimiteau, pe atunci, manuscrise, „Leon Feraru și Barbu Lăzăreanu”, iar „eu eram însărcinat cu zețuirea” (Aceași scrisoare). A trăit, așadar, în România, sus în Moldova, lângă Botoșani „prin împrejurimile satului Curtești”, sau chiar în Botoșani, umil, anonim până într-o zi când plecă... Plecă, deoarece, mărturisește el, „împărtășesc alături de om toate năzuințele nerealizate” (Scrisoarea din 27.VI.931). Plecă, pentru a nu se împotrivi sieși „pentru a suporta sacrificiile necesare gândului” (Scrisoarea din 12.X.932). Plecă, pentru ca, azi, să mărturisească: „Sunt mai bine de 20 de ani de când n-am mai avut un Adevăr” (Scrisoarea din 6.IV.932). Și de atunci, din 1908 de când plecă, de atunci

de când „eram și eu botoșănean”, Ishill muncește în America, la New York pentru gândurile lui, pentru libertatea sa... Muncește greu, singur și însingurat... Și adună ban cu ban cu care, după ani de trudă reușește să-și cumpere la New Jersey o bucată de pământ, pe care clădește cu mâna sa, singur, un pavilion. „Aici, spune el, zac 14 ani de muncă individuală; toate sărbătorile și duminicile le-am făcut aici, clădind cu brațele mele, singur, tot ce ochii cuprind, și sunt departe de-a spune că am isprăvit! — Nu, viața cere și alte sacrificii!.. și bucurios le dau acolo unde destinul meu mă cheamă“... (Lămuriri pe o fotografie a casei). Și casa clădită cuprinde câteva camere pentru menaj, o bibliotecă și tipografia, visul său. Apoi, vine parcul, florile, pomii, aleile, răzvoarele pe care le iubește ca pe niște cărți, după cum pe cărți le iubește ca pe niște flori. Atunci când era trudit de munca tipografiei, ieșea în grădina să-și inventeze o altă intimitate... Și totul a fost făcut în timpul pe „care nu-l pot vinde stăpânului“ (Scrisoare din 26.VI.932). Deoarece, Ishill e și azi lucrător tipograf într-un atelier la New York... o fișă în arsenalul anonim al Americii...

De ce și-a clădit singur casa? De ce truda aceasta? De ce tipograf și acasă, când e tipograf la stăpân? Aici stă întreaga cheie a vieții lui Joseph Ishill.

Ishill iubește cartea. El știe prețul gândului, durerea de-a-l avea, supunerea și pietatea față de expresie. El cunoaște tortura celor ce scriu deoarece n-a muncit o viață întreagă decât pentru a fi tipograful acestei crunte sincerități, care se numește gândul. El știa că odată, oamenii adunați în corporații prin vocație și pietate, trudeau zațul cu mâna trecută prin inimă și ochiul prin lumină, pentru ca sărbătoarea noastră, gândul, singura bucurie și sens, să fie păstrată în forma menită să nu-i scoboare înțelesul. Și Jacques Mesnil remarcă relativ la o carte editată de Ishill în tipografia de la New Jersey: „Ce alt omagiu mai fervent și totuși mai discret decât acela al artizanului, însuflețit de aceeași dorință de perfecțiune ca și strămoșii săi din breslele evului mediu.“ (*Europe*, pag. 256) Ishill traduce din alte limbi, în englezește, opere reprezentative, de esență umană, apoi le culege singur, le tipărește singur, le leagă singur... Cartea e ținută mereu aproape de obraz și dragoste, ca o intimitate nouă pe care trebui să o apere de moarte. „Lui Joseph Ishill îi place să noteze în ultima pagină că volumul a crescut într-o ambianță de desăvârșită armonie cu conținutul, în mijlocul plantelor ce înconjoară casa de țară de pe înălțimile Berkeley-ului, la New Jersey, unde creatorul acestor volume revine seara, când lucrul său plătit este sfârșit, pentru a-și desăvârși adevărata sa operă.” (Idem, 632-1932) Dar Ishill o mărturisește el singur că „frumuseții subiectului trebuie să-i corespundă o perfecțiune a formei”. Toate cărțile editate de el sunt astfel operele unei munci „înfăptuite noaptea” (E. Armand, *Precursori*, pag. 63), a unui om „care și-a furat din orele necesare somnului” (Idem). Și toate astea, cum? „Cu o presă de mână” (*Europe*, 1924, pag. 256). Și de ce? Pentru că Ishill trăiește pentru acel „lucru ales” al său. (Idem, pag. 258)

Și toate acestea unde se petrec? În America. Nu vreau să intru în amănunte, dar invit pe lector să-și fixeze singur antiteza. America-Ishill. Ce sens are acest om în arsenalul de beton și fier și cecuri? Își poate închipui cineva pe un american capabil de o asemenea operă? Și cu toate astea, Ishill este considerat „un typographe américain”. (*Europe*, pag. 632- 1932) Iar mai departe, în aceeași revistă citim: „N'est-il pas Tieureux que l'exemple d'un tel travail, dont la portuée morale ne le code en rien à la valeur esthétique, nous vienne d'un pays comme les Etats Unis, ou nous sommes enclins à ne voir que les réalisations d'ordre matériel.” (*Europe* 632)

Așadar, Ishill este un creator american! Aceasta e morala pentru România, pentru România în care editorii sunt negustori, iar cărțile care editorii se judecă după „scandalul” ce-l vor provoca, unde nu există nici o piositate față de gând, unde hârtia de măslina e întrebuințată mai ales când e o filă dintr-o carte. De ce nu are nimeni curiozitatea să facă o comparație între cartea românească de lux și o carte a lui Ishill? Ca titlu de curiozitate! Ca mustrare!

Ishill este american... Și cu toate astea, dacă i-ați citi scrisorile... Dacă ați afla că, acum câțva timp, cu ocazia comemorării a 18 ani de la moartea lui Anghel, el a scris o întreagă scrisoare de dragoste și aducere aminte păstrată cu sfințenie, încât a știut-o și sărbătorit-o recules și trist... Și dacă ați ști că acest „american” vrea să tipărească în tipografia sa un anuar al scriitorilor români traduși în englezește, și că anul acesta va apare *Făclia de Paști* a lui Caragiale și o nuvelă de Anghel... El singur mărturisește: „voi avea prilejul, să public și unele lucrări din literatura română”. (Scrisoare din 17.X.932) Și mai

departe: „Între altele voi publica în primul anuar nuvela clasică a lui Caragiale: *O făclie de Paști*, apoi *În Nirvana*, de același, și o nuvelă de Anghel.” (Aceeși scrisoare)

Ishill e american!...

Nu pot indica nimic asupra valorii operelor lui Ishill. Ele trebuiesc văzute și iubite, trebuiesc așezate între site de soare și liniști de atenție, asemenea unor tablouri, asemenea unor semne de dincolo de moarte, din viață, și după care poți mima o intimitate sau găsi o dezlegare. Aproiați-vă pioși și frați de cărțile acestea... Nu sfărâmați spațiile ce duc înspre dânsese cu gesturi învățate în plin cotidian, alături de snob și profesionist. Acolo, în cărțile lui Ishill, este o taină, o durere, o durere atât de desăvârșită încât e bucurie. Răsfoiți atenți și camarazi aceste universuri miniaturale și tandre, ca și cum ați răsfoi, ascunși de noapte și oameni, propriul vostru suflet... O pagină, a doua, a treia... Și apoi vin toate; *[nu se înțelege, pagina este îndoită]* constitui imaginea planetei, tăcută pentru versurile soției sale, tovarășă tipografie și viață și traducătoare supusă alături de Ishill. Și revăd cea de la sfârșit, mai mare, închipuită dintr-un albastru de cer și mare, nu de soare, nici de amintiri... De pe țărnul ei urci treptele filelor dantelate, oblice, către coperta de la început, către terasa unde bănuiești perspectiva vieții din taină... Și cartea e mică și fragilă ca orice sentiment viu și deci atacat și definit prin moarte. Iar cine. Ele te invită în tine însuși, deoarece ea, văzând-o, a spus: „E atât de imaterială încât te temi să nu se aneantizeze lăsând-o singură.” Și în adevăr, există o tandrețe în opera lui Ishill, o înfrățire, ceva care te depășește și cuprinde, ceva care te împiedică de-a o lăsa singură. Te temi pentru ea, pentru timpul ei, pentru motivele pentru care s-a oprit lângă tine... Te temi pentru atâtea dureri ale ei și pentru atâtea năzuinți de ale tale... Cărțile lui Ishill te fac să te remarci că exiști, că ai fost și ești încă o ocazie pierdută... ele apără de moarte. Da, așa se apără Ishill de ultima oră, de umiliința de la sfârșit... Inventează, nu scoici de azur și soare, ci minuni vii printre lucruri, îngeri pogorâți din fundul ochilor în câmpia palmei, acolo unde, odinioară au îngenunchiat lacrimile...

Ishill se apără de moarte și inventează cărți. Și ce pot spune despre ele? Să vorbesc de armonia dintre hârtie și literă? Dintre vignete și spațiile între rânduri? Dintre culoarea hârtiei și cerneală? Dintre vignete și spațiul paginii? Toate acestea sunt materiale pentru o sensibilitate, pentru o operă de artă... Să vorbesc de acele patru sau cinci pagini albe, albe, ca un început și care te invită la o concentrare, la o atenție, nouă? Și apoi, cum poți vorbi așa degajat de un asemenea om care are asemenea legi personale: tipărește *Principiile Umanitariste* ale lui Eugen Relgis. Dar în scrisoarea-prefață a lui Einstein, se strecoară o greșeală, una singură, mică, stupidă. Un prieten din California o remarcă. Atunci, Ishill adună întregul tiraj — care în genere nu depășește 200 exemplare subscribe — și-l distruge, începând lucrul de la capăt. „Să fim răbdători, e mai bine.” (Scrisoare din 6.IV.932)

Tudor Arghezi, argintar de cuvinte, spune în *Cartea cu Jucării*: „Nici o jucărie nu e mai frumoasă ca o jucărie de vorbe.” Și, Ishill știe asta. De aceea toți i-au răspuns camarazi, ca și cum s-ar fi cunoscut de totdeauna: Tagore, Zweig, Elie Faure, Bertrand Russell, Rolland, Barbusse, Gandhi, Waldo Frank... Și pentru fiecare a găsit o linie, o vinieta, o literă, un zaț. Ishill s-a trăit pe sine și inventat lângă fiecare carte, conștient că întreaga lume se rezumă la crearea unui univers intim, între două coperti, epuizându-te pentru a te sustrage nostalgiilor, acestor alte morți triste în miez de orgoliu și claritate. Și care nu e genul inventat? De la *Fiziologia Vegetală* a lui Reclus și până la *Cântarea Cântărilor*, Ishill nu s-a repetat o singură dată. Nu s-a dovedit steril. Cartea lui Ishill e o soluție de criză sufletească, nu o problemă financiară ca la noi, de exemplu. Tehnica închipuită după lectură, între flori și liniști, consumă o îngrijorare nouă, o nouă lume, ceva care va trebui să moară pentru a-l apăra de moarte pe Ishill...

Aș vrea, acum la sfârșit, să vorbesc puțin de iscălitura lui și mai cu seamă să încerc să surprind, ceva măcar, din scrisul mărunț, fugar, jenat de-a fi văzut și totuși trăind prin sine, liber, inventat. Ishill scrie o românească atât de naivă, atât de apropiată de copilărie, atât de populară... Și, sunt sigur că, dacă Ishill ar veni în România, s-ar îngrozi, ar uita limba românească și ar fugi... Ar fugi să uite că nostalgia sa de azi nu este decât un alt instinct de conservare.

[nu se înțelege, pagina este îndoită] și România pentru el, e mai mult o speranță decât o nostalgie...
Sau, mai limpede, pentru Ishill, România este paradisul pierdut, în care singurul său păcat este acela
de a fi fost om.

Biblioteca Anarhistă

Petru Manoliu
Ishell umanistul
1 ianuarie 1933

Vreamea, #269, pag. 9

ro.theanarchistlibrary.org